

мат) чинники емоційного вигорання, визначити напрями профілактики емоційного вигорання в медичних сестер дитячих відділень.

Різновиди профілактичної допомоги можна об'єднати в такі групи:

а) надання допомоги на організаційному рівні (технології, які використовуються керівниками в організаціях, медичних установах);

б) надання допомоги на особистісному рівні (технології, які використовуються психологами-консультантами);

в) самопомога (володіння знаннями про основи психологічного здоров'я, набуття умінь та навичок попередження емоційного вигорання).

1. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения : [учеб. пособ.] / В. Д. Менделевич. – С. Пб. : Речь, 2005. – 445 с.
2. Максимова Н. Ю. Синдром емоційного та професійного вигорання у лікарів / Максимова Н. Ю., Максименко С. Д. // Медична газета «Здоров'я». – 2007. – Грудень. – С. 68.
3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.
4. Лаврова К. Синдром выгорания: профилактика и управление : пособ. для сотрудников, работающих в программах снижения вреда / Лаврова К., Левин А. – М., 2006. – 69 с.
5. Форманюк Т. В. Синдром «эмоционального сгорания» как показатель профессиональной дезадаптации учителя / Форманюк Т. В. // Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 23–27.
6. Проблема емоційного вигорання лікарів-психіатрів / Л. М. Юр'єва, І. П. Куш, В. Є. Семеніхіна, А. Є. Юр'єв // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія / за ред. Максименка С. Д., Карамушки Л. М. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2001. – Ч. 2. – С. 156–158.

УДК 159.923.2: 159.923.33

Оксана Чуйко, Галина Дейчаківська

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті на основі емпіричного дослідження проаналізовано соціально-психологічні чинники самореалізації студентів-психологів. Виявлено чинники, що сприяють, а також ті, що перешкоджають процесу самореалізації. Досліджено рівні та сфери самореалізації студентів-психологів. На основі аналізу кореляційних зв'язків встановлено особливості впливу соціально-психологічних чинників на рівні та сфери самореалізації студентів-психологів у ВНЗ.

Ключові слова: самореалізація, соціально-психологічні чинники, взаємодія викладача і студента, соціально-психологічний клімат групи, рівні та сфери самореалізації.

Based on the empirical study, social and psychological factors of psychology students' self-realization were analyzed in the article. The factors that facilitate the process of self-realization and those that hinder it were revealed. Levels and scope of psychology students' self-realization were investigated. Based on the analysis of correlations, the peculiarities of social and psychological factors influence on the levels and scope of psychology students' self-realization were determined.

Key words: *self-realization, social-psychological factors, teacher-student interaction, social-psychological climate in the group, levels and scope of psychology students' self-realization at the university.*

Під впливом змін, що відбуваються в суспільстві, усе вищі вимоги висуваються до особистості молодого професіонала, вихідця із ВНЗ. Варто відмітити увагу сучасної української спільноти до фахівців у галузі психології, усвідомлення важливості їх діяльності в різних сферах суспільного життя. У зв'язку із цим зростає актуальність дослідження проблеми самореалізації особистості майбутнього психолога. Урахування соціально-психологічних чинників сприятиме створенню умов для самореалізації студентської молоді, а відтак і формуванню не тільки успішного фахівця в галузі психології, але й гармонійної особистості, здатної до самоздійснення, у тому числі й у професійній діяльності.

Тема самореалізації є достатньо розробленою й дослідженою багатьма зарубіжними й вітчизняними дослідниками. Узагальнюючи різні точки зору науковців щодо цієї проблеми, визначено, що більшість із них вважає проблему самореалізації сьогодні особливо важливою, оскільки вона пов'язується із самоздійсненням людини.

Дослідження самореалізації часто проводяться в контексті питання про почуття власної гідності, сенсу життя, усвідомлення, розуміння цілей і цінностей у житті. Ці дослідження інтегрують у собі такі напрями психології, як психологія особистості, психологія мотивації, соціальна психологія тощо (К.О.Абульханова-Славська, О.М.Коропецька, З.С.Карпенко, С.Д.Максименко).

Сучасні результати дослідження феномену самореалізації є достатньо розробленими й представленими в численних наукових роботах різних дослідників. Разом із цим слід звернути увагу на те, що розвиток суспільства, і в тому числі розвиток особистості, ніколи не стоїть на місці, характеризується динамічністю, тому є підстави вважати, що проблема самореалізації особистості, а саме самореалізація студентів-психологів під час навчання у ВНЗ, є і завжди залишатиметься актуальною для сучасного суспільства. Крім того, недостатньо вивченими є соціально-психологічні чинники, які впливають на процес самореалізації студента у ВНЗ.

Мета дослідження – проаналізувати основні соціально-психологічні чинники самореалізації студентів-психологів у процесі навчання у ВНЗ, виявити особливості їх впливу на рівні та сфери самореалізації.

Вивченню проблем самореалізації особистості присвячено роботи представників гуманістичної психології – А.Маслоу, Р.Мея, Г.Олпорта, К.Роджерса, В.Франкла та ін. Представники цього напрямку вважають, що людина – це індивід, що розглядається як носій унікальних характеристик, що роблять його найвищою цінністю Буття (Маслоу, Олпорт, Роджерс). При цьому справжня самоактуалізація повинна включати у своє визначення сприяння самоактуалізації інших (Адлер, Ансбахер), а також реалізацію людиною трансцендентних цінностей і сенсу життя (Франкл).

У вітчизняній психологічній науці значний внесок у розвиток феномену самореалізації зробили такі дослідники, як К.О.Абульханова-Славська, С.Д.Макси-

менко, Т.М.Титаренко, О.А.Данченко, Д.О.Леонтьєв, З.С.Карпенко, О.М.Коропецька, О.Г.Асмолов та інші. На їхню думку, самореалізація – це динамічний процес, що триває протягом усього життя індивіда і має власну криву злету та падіння. Велика увага приділялася дослідженням мотиваційної, ціннісно-сміслової сфер особистості, проблемам самосвідомості (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, Б.Ф.Ломов, С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєва та ін.).

Низка вчених висловлює припущення про рівневу структуру самореалізації особистості (З.С.Карпенко, К.А.Абульханова-Славська, Ф.Е.Василюк, Л.А.Коростильова, А.Маслоу та ін.): низький (примітивно-виконавський), середній (індивідуально-виконавський), середньо-високий (рівень реалізації ролей і норм у соціумі (з елементами духовного й особистісного росту)) і високий рівні (рівень смисложиттєвої та ціннісної реалізації (реалізації сутнісної автентичності) [4; 6].

Багатьма науковцями були здійснені спроби класифікації сфер самореалізації особистості (Л.А.Коростильова, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.Ф.Сопов, Л.В.Карпушина та ін.). Так, основними сферами самореалізації студента у ВНЗ можуть бути: підтримання контактів, тобто спілкування в широкому розумінні; навчання як отримання хороших оцінок; навчання як формування професійних знань, умінь, навичок; взаємини з однокласниками, друзями; творча самодіяльність (реалізація себе в різних видах творчої діяльності, організація заходів тощо); громадська активність, а також пошук шлюбного партнера в межах навчального закладу. Такий перелік сфер самореалізації особистості цілком відображає основні можливі напрями життєздійснення молодого людини.

Проблема підготовки психологів-практиків є предметом дослідження вітчизняних учених: О.Ф.Бондаренка, С.В.Васьківської, П.П.Горностая, Т.В.Говорун, Х.М.Дмитерко-Карабин, В.І.Карікаша, В.Г.Панка, Н.І.Пов'якель, Л.І.Уманець, Н.Ф.Шевченко, Н.В.Чепелєвої, Т.С.Яценко та ін. Низка дисертаційних досліджень присвячена психологічним особливостям самореалізації студентів-психологів під час навчання у ВНЗ (Л.М.Кобильнік, Л.В.Мова, В.М.Мицько та ін.). Разом із тим недостатньо дослідженими виявилися соціально-психологічні чинники самореалізації студентів-психологів.

Аналіз соціально-психологічних чинників самореалізації студентської молоді під час навчання у ВНЗ проводився на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2012 р.) на добровільній основі. Обсяг вибірки становить 50 осіб. Опитувані – студенти віком від 19 до 21 років 2, 3 та 5 курсів спеціальності «Психологія» денної форми навчання.

Для проведення дослідження використано такий психодіагностичний інструментарій:

- Тест вимірювання рівня самоактуалізації (Е.Шостром), адаптований А.В.Лазукіним та Н.Ф.Каліною [7]. Опитувальник діє як суцільна шкала (вимірює загальне прагнення до самоактуалізації) і містить 11 шкал, кожна з яких вимірює рівень окремих якостей самоактуалізації особистості.

- Методика «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних життєвих сферах» (О.Б.Фанталова), яка передбачає діагностику основних ціннісних орієнтацій особистості та виявлення внутрішніх конфліктів, викликаних розходженнями «бажаних» і «доступних» цінностей [3].

- Авторський опитувальник, який складається з 21 запитання й спрямований на визначення основних соціально-психологічних чинників самореалізації особистості студента-психолога у ВНЗ, а також на визначення основних сфер та рівнів самореалізації.

- Методика «Тестова карта комунікативної діяльності», яка дозволяє проаналізувати основні параметри стилю взаємодії викладача зі студентами: доброзичливість – недоброзичливість, зацікавленість – байдужість, сприяння прояву ініціативи – подавлення ініціативи, відкритість – замкненість, активність – пасивність, гнучкість – жорсткість, наявність індивідуального підходу в спілкуванні – відсутність індивідуального підходу в спілкуванні [2]. Стиль взаємодії викладача зі студентською аудиторією є одним із чинників самореалізації студентів.

- Методика на визначення соціально-психологічного клімату групи. Ця методика дозволяє вивчити такі параметри соціально-психологічного клімату колективу: відповідальність, колективізм, згуртованість, контактність, відкритість, організованість, інформативність [2].

Під час проведеного дослідження отримано нижчеподані результати. Згідно з даними анкетування, високим рівнем самореалізації особистості у ВНЗ володіє дуже мала кількість студентів (2%) На їхню думку, вони повністю реалізують себе в університеті (прагнуть до якнайповнішого використання своїх знань, умінь, навичок, здібностей, особистого потенціалу, здатні до ґрунтовного аналізу, конструктивного мислення, а також характеризуються творчим підходом до життя).

Більшість студентів вважає, що вони частково реалізують себе у ВНЗ (42%) або ж мають таку можливість (38%). Характерним для них є: бажання бути впевненими в собі, компетентними (відданість тій чи іншій справі), розвивати власну систему цінностей, брати участь у спільних з іншими діях (у деяких ситуаціях – пристосовуватися до особливостей та потреб інших), мати їх визнання, повагу.

Незначна кількість студентів вважає, що має мало шансів для самореалізації у ВНЗ (2%), тобто вони зорієнтовані на безпеку життєдіяльності та організму, установку на задоволення потреб і бажань, що не вимагає значних зусиль і очікувань, прийняття ситуації такої, як вона є, важливість матеріальних цінностей, наслідування соціальних стереотипів, підкорення нормам і правилам. Також є студенти (8%), які успішно реалізують себе поза межами ВНЗ. Це, зокрема, реалізація себе як чоловіка/дружини, батька/матері, професіонала в тій чи іншій творчій діяльності тощо.

Результати методики САМОАЛ дозволяють виявити сфери, у яких студенти-психологи самореалізуються, а також рівень їхньої самореалізації в кожній сфері. Як видно з рис. 1, практично всі шкали перебувають на рівні вище середнього, що, у свою чергу, свідчить про активність реалізації власних здібностей та потенціалів у різноманітних сферах у ВНЗ. Варто відмітити такі шкали, як «Цінності», «Креативність» (творчість), «Гнучкість у спілкуванні», яким студенти приділяють більшу увагу, тобто акцентування ресурсів саме в напрямі таких сфер. Високі показники спостерігаються також за шкалами «Контактність»,

«Потреба у пізнанні», «Орієнтація у часі», «Автономність», «Аутосимпатія», «Саморозуміння». Єдина шкала, за якою показники менші від середнього, – «Спонтанність», тобто характерним є типовий спосіб мислення, логічність і точність установа зв'язків.

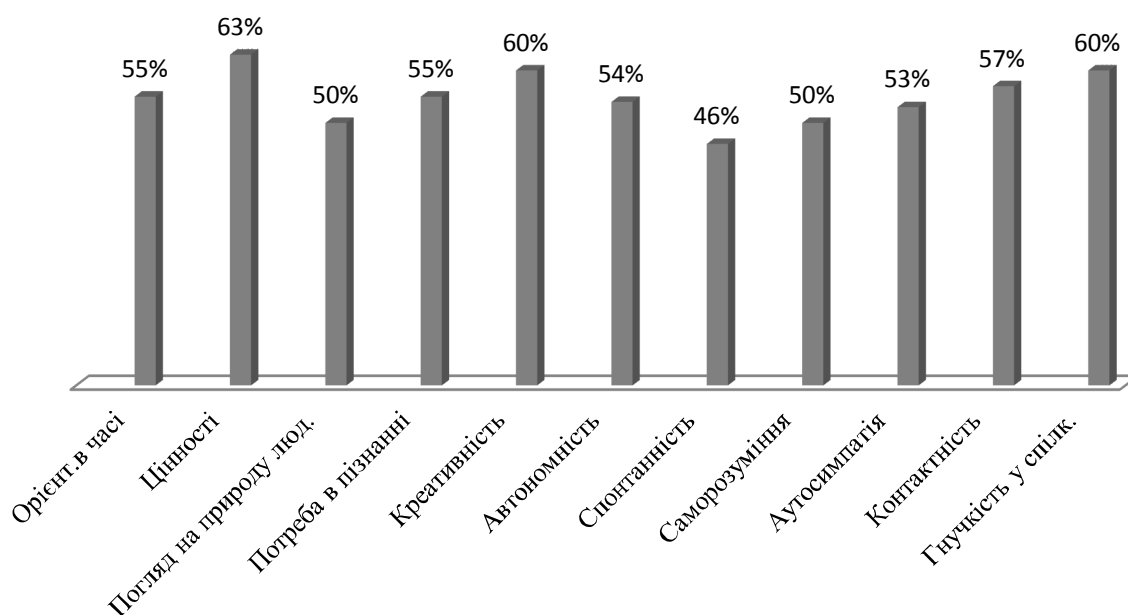

Рис. 1. Оцінка рівня самоактуалізації особистості студента

Результати анкетування дозволили проаналізувати соціально-психологічні чинники самореалізації студентської молоді. Умовно ці чинники можна розділити на кілька груп за ступенем важливості їхнього впливу на процес самореалізації студентів:

1 група – чинники, які, на думку студентів, є найбільш визначальними для їх самореалізації: навчання як процес формування професійних знань, умінь, навичок (76%); спілкування з викладачами у вигляді консультацій тощо (72%); вияв власного «Я» у групі, тобто здатність виокремитися серед одногрупників, можливість проявлять власну індивідуальність і неповторність (72%).

2 група – соціально-психологічні чинники, які умовно можуть займати другу позицію за актуальністю їхнього впливу на самореалізацію студентів: атмосфера відкритості, довіри та підтримки, командний дух у групі (62%); взаємини з одногрупниками (52%); сприятливий соціально-психологічний клімат (50%); взаємодія з викладачами на заняттях (54%).

3 група – це група соціально-психологічних чинників, які, на думку студентів, мають менше значення для процесу самореалізації: атмосфера відкритості та довіри в групі (40%); навчання як отримання хороших оцінок (38%); задоволеність стосунками в групі (32%); громадська активність (30%); підтримка одногрупників у вирішенні різного роду питань (30%); рівень розвитку студентської групи (24%).

4 група – соціально-психологічні чинники, які є найменш вагомими для самореалізації студентів: конструктивне вирішення конфліктів у групі (12%); конкуренція стосовно лідерства (18%); конкуренція стосовно навчання (8%).

При цьому, на думку студентів, абсолютно несприятливими соціально-психологічними чинниками є: різноманітні непорозуміння з одногрупниками та викладачами; суб'єктивне оцінювання; негативна атмосфера в групі, конкуренція; конфліктність у групі; великий обсяг матеріалу для самостійного опрацювання; лінь; нецікавий виклад матеріалу.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що один із найбільш сприятливих соціально-психологічних чинників самореалізації студента пов'язаний з особливостями взаємодії з викладачами (тобто спілкування з ними в широкому розумінні, різноманітні консультації тощо). Результати методики «Тестова карта комунікативної діяльності» дають змогу більш детально проаналізувати параметри взаємодії викладача зі студентською аудиторією під час навчальних занять. Згідно з даними методики, більшість показників знаходяться на досить високому рівні, особливо це спостерігається за такими шкалами, як: «Активність» (72,57%), тобто діяльне ставлення викладача до особливостей проведення навчального заняття, здатність до творчої діяльності, вольових актів тощо; «Доброчливість» (71,72%), що характеризується орієнтацією на позитивне сприйняття роботи студента, високим рівнем моральності, здійсненням відповідних хороших учинків, а також «Диференційованість» (70,29%), тобто здатність до індивідуального підходу в спілкуванні, ставленні до роботи та до кожного студента.

Цікавим є те, що такі шкали, як «Зацікавленість», «Заохочення ініціативи», а також «Гнучкість» мають практично однакові показники (69,38%), знаходяться на рівні вище середнього і відповідно мають рівну значущість для студента. Дещо менше отримала шкала «Відкритість» (60,8%).

Ще одним із найбільш сприятливих соціально-психологічних чинників самореалізації студентів-психологів є психологічний клімат групи. Згідно з результатами методики на визначення соціально-психологічного клімату колективу виявлено такі показники. Особливо високі спостерігаються за такими шкалами, як: «Інформативність» (обмін, поділ, розподілення інформації тощо) – 68%; «Організованість» (уміння організуватись щодо несподіваних чи важливих подій, ситуацій) – 54%. Середні показники: «Контактність» – 48%; «Відкритість» – 45%; «Колективізм» – 44%. Низькі показники: «Відповідальність» – 35%; «Згуртованість» – 32%.

Тобто загалом групи характеризуються добре розвиненими організаційними здібностями, навиками, а також здатністю працювати з інформацією. Група вміє поділяти систему цінностей і поглядів один одного, залишаючи при цьому індивідуальність кожному з учасників. Присутня відкритість у стосунках та комунікації одногрупників один з одним. Разом із цим важливо звернути увагу на розвиток таких умінь, як відповідальність і згуртованість, які б посприяли підвищенню рівня соціально-психологічного клімату в колективі.

Ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості. У них резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку та життєдіяльності. Методика О.Б.Фанталової «Рівень співвідношення цінності та доступності в різних життєвих сферах» дає змогу побачити наявність або відсутність внутрішнього конфлікту (певна цінність є затребуваною, проте недоступною) і внутрішнього вакууму (певна цінність характе-

ризується надмірною присутністю). Внутрішній вакуум, або внутрішній конфлікт, може виявитися проблемною зоною самореалізації, у той час як гармонізація цінностей і доступностей може бути свідченням адекватної самореалізації.

Проаналізувавши дані за відповідною методикою, варто відзначити, що внутрішній конфлікт проявляється в таких сферах, як «Щасливе сімейне життя» (цінність – 77%, доступність – 47%), значною мірою у сфері «Здоров'я (психічне, фізичне)» (відповідно 66% і 47%) і частково у сфері «Матеріальне забезпечення» (відповідно 38% і 29%). Тобто ці сфери є цінними, важливими в житті студентів, проте відсутня доступність у їх реалізації. Внутрішній вакуум частково спостерігається в таких сферах, як «Пізнання» (відповідно 34% і 51%), «Активне діяльне життя» (відповідно 29% і 43%), «Краса природи та мистецтва» (відповідно 25% і 40%), а також у сфері «Творчість» (відповідно 32% і 42%), що свідчить про надмірність присутності таких сфер і відповідно – відсутність зацікавленості до цього в житті чи в конкретній ситуації.

Разом із цим важливо вказати на гармонізацію таких важливих сфер, як «Цікава робота», «Наявність хороших і вірних друзів», «Любов (фізична і духовна)», «Впевненість у собі», «Свобода», що свідчить про достатність розвиненості ресурсів для росту й розвитку та реалізації власних здібностей, талантів, потенціалів.

Аналіз кореляційних зв'язків дає змогу підтвердити вагомий вплив соціально-психологічних чинників на основні рівні та сфери самореалізації у ВНЗ, а саме: за зростання доброзичливості у спілкуванні студентів і викладачів актуальними є такі цінності: «Погляд на природу людини», «Креативність», «Автономність», «Аутосимпатії»; високі показники за шкалами: «Погляд на природу людини», «Автономність», «Спонтанність» сприяють пониженні відповідальності у групі; високі показники за шкалою «Погляд на природу людини» підвищують рівень організованості групи; за зростання гнучкості у спілкуванні відповідно зростає відкритість у студентському колективі; за наявності таких характеристик, як доброзичливість, диференційованість, гнучкість у підході до роботи зі студентом – відповідно стає актуальним і доступним почуття любові; цікавим також виявився той факт, що за зростання рівня доброзичливості викладача у взаємодії зі студентською групою знижується доступність шкали «Пізнання», тобто можливість розширення власного кругозору, освіти, загальної культури, а також інтелектуального розвитку. У такому випадку ми можемо припустити, що строгість, авторитарність викладача у спілкуванні зі студентами закладає основи вимогливості в їх поглибленому навчанні.

Проведений факторний аналіз дав змогу визначити чотири основні фактори: «Автономність, творчість та пізнання з низьким рівнем відповідальності та матеріального забезпечення», «Контактність, згуртованість та відкритість соціально-психологічного клімату групи з низьким рівнем незалежності у ній», «Активність та гнучкість як основні характеристики атмосфери взаємодії викладача та студента на навчальних заняттях», «Домінування цінностей цікавої роботи, матеріального забезпечення та свободи за низької актуальності цінностей щасливого сімейного життя, любові та здоров'я».

На основі проведеного емпіричного дослідження зроблено такі **висновки**:

Аналіз рівнів самореалізації свідчить, що домінуючим є часткова реалізованість власних здібностей, потенціалів у ВНЗ, і тільки незначна частина студентів уважає себе повністю реалізованими у ВНЗ, а деякі студенти самореалізуються за межами ВНЗ.

Показники основних параметрів самореалізації студентів (цінності, креативність (творчість), гнучкість у спілкуванні) займають позицію вище середньої, що свідчить про психологічне здоров'я й цілісність особистості, чутливість, сенситивність до бажань і потреб, творче ставлення до життя, адекватне сприймання часу та екзистенційної цінності життя.

Виявлено гармонізацію таких важливих сфер самореалізації, як цікава робота, наявність хороших і вірних друзів, любов (фізична і духовна), упевненість у собі, свобода, що свідчить про достатність ресурсів для росту й розвитку та реалізації власних можливостей. Внутрішній конфлікт проявляється в таких сферах, як щасливе сімейне життя, здоров'я, і частково у сфері матеріального забезпечення. Внутрішній вакуум певною мірою спостерігається в таких сферах, як пізнання, активне діяльне життя, краса природи та мистецтва, а також у сфері творчості.

Найактуальнішими соціально-психологічними чинниками, які сприяють самореалізації особистості студента у ВНЗ, виявилися: навчання як процес формування професійних знань, умінь, навичок; спілкування з викладачами у вигляді консультацій тощо; вияв власного «Я» у групі, можливість проявляти власну індивідуальність і неповторність. Соціально-психологічні чинники, які умовно можуть займати другу позицію за важливістю їх впливу на самореалізацію студентів: атмосфера відкритості, довіри та підтримки, командний дух у групі; взаємини з одногрупниками; сприятливий соціально-психологічний клімат, взаємодія з викладачами на заняттях.

Чинниками, що перешкоджають самореалізації, є: різноманітні непорозуміння з одногрупниками та викладачами, суб'єктивне оцінювання, негативна атмосфера в групі, конкуренція, конфліктність у групі, лідь, великий обсяг матеріалу для самостійного опрацювання тощо.

Виявлено, що домінуючими показниками взаємодії викладача зі студентами є: активність, тобто діяльне ставлення викладача до особливостей проведення навчального заняття тощо; доброзичливість, а також диференційованість, тобто здатність до індивідуального підходу в спілкуванні, ставленні до кожного студента.

Досліджено основні параметри соціально-психологічного клімату, які мають високий рівень розвитку в студентській групі, а саме: інформативність (обмін, поділ, розподілення тощо) та організованість, що свідчить про добре розвинені організаційні здібності, навички, а також здатність працювати з інформацією.

Аналіз кореляційних зв'язків дозволив виявити особливості впливу показників взаємодії викладача й студента та параметрів соціально-психологічного клімату групи як соціально-психологічних чинників самореалізації на основні рівні та сфери самореалізації студентів у ВНЗ.

Складність і багатогранність проблеми самореалізації потребує подальшого детальнішого вивчення особливостей такого процесу. Тому перспективни-

ми напрямами дослідження особливостей самореалізації є вивчення проблем, труднощів, з якими стикаються студенти в процесі самореалізації, розроблення шляхів оптимізації самореалізації студентів під час навчання у ВНЗ.

1. Вахромов Е. Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации : учеб. пособ. / Е. Е. Вахромов. – М., 2001. – 270 с.
2. Большая энциклопедия психологических тестов / авт.-сост. А. Карелин. – М. : Эксмо, 2007. – 416 с.
3. Дмитерко-Карабин Х. М. Смишложиттєві орієнтації особистості / Х. М. Дмитерко-Карабин. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – 160 с.
4. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості : монографія / Зіновія Степанівна Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 521 с.
5. Кобильнік Л. М. Психологічні особливості самореалізації особистості майбутніх психологів та педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. М. Кобильнік ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 22 с.
6. Коростылева Л. А. Психологические проблемы самореализации личности / Коростылева Л. А., Никонова А. Н. ; [под. ред. Г. С. Никифорова, Л. А. Коростылевой]. – С. Пб. : Из-во С. Петербург. ун-та, 2001. – С. 24–41.
7. Коропецька О. М. Профорієнтація та профвідбір : навч. посіб. / О. М. Коропецька. – Івано-Франківськ, 2005. – 236 с.
8. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. В. Мова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 24 с.

УДК 316.6. 316.477

Любомира Пілецька

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті розглянуто соціально-психологічні особливості професійної мобільності особистості в умовах кризи. Автор проаналізував види особистісних криз і стратегій виходу з них.

Ключові слова: професійна мобільність, професіоналізація, професійна криза.

The article considers the socio-psychological characteristics of the individual professional mobility in a crisis. The author analyzes the types of personal crises and exit strategies.

Key words: professional mobility, professionalization, professional crisis.

Процес професіоналізації особистості відбувається невіддільно від її життєвого світу, у якому чергуються стабільні й кризові періоди. Основною специфікою життєвого світу особистості є те, що «світ у собі» і «світ навколо себе» особистість перетворює у «світ для себе». Згідно з постмодерністським підходом до розуміння особистості, людина, народжуючись як потенційно нескінченна істота, протягом усього життя рухається за протилежно спрямованим вектором: від стабільності до змін і новизни. Унаслідок цієї різноспрямованості виникає основна проблема людини – проблема надлишкової свободи в ситуації ба-